

De les Normes ortografiques a l'occitan larg. La codificació de l'aranès davant de l'estandardització de l'occità general

AITOR CARRERA I BAIGET
Universitat de Lleida

1. PRESENTACIÓ. L'ETAPA PRENORMATIVA

L'any 2007 es complia un quart de segle de la publicació de les *Nòrmes ortogràfiques der aranés*, obra d'una comissió en què van participar filòlegs occitans i catalans, a més d'alguns mestres i erudits locals aranesos. L'oficialització de les *Nòrmes* per part de la Generalitat —que, de fet, n'havia estat la impulsora— l'any 1983, va suposar la fi de l'anarquia gràfica en el gascó d'Aran, l'acceptació oficial de l'occitanitat de l'aranès i l'abandonament quasi definitiu dels sistemes gràfics anteriors.¹ Segons Sarpoulet (1985, p. 155), eren tres: el sistema «à dominante catalane adopté par Casimir Ademá», el sistema «à dominante française» del poeta Jusèp Condò i «le système mixte de mesdemoiselles M. et T. Campa». I el cas és que fins ara potser ningú no ha discutit el catàleg de Sarpoulet,² però els sistemes gràfics usats durant el segle xx anteriors a les *Nòrmes* no són pas tres sinó bastants més. Tots són minoritaris —a vegades són grafies d'autor—, i alguns són o poden ser subsistemes d'altres sistemes, però val la pena de tenir-los en compte

1. Algun sector lligat a l'Escolo deras Pirenéos —una escola felibrenca violentament antioccitanista en la seua darrera època— va oposar-se d'una manera ferotge a la seua aprovació i difusió, i va continuar publicant en un sistema gràfic prenORMATIU algunes de les seues composicions (pseudo)literàries fins a la fi dels anys vuitanta. L'aprovació de les *Nòrmes* no és altra cosa que una conseqüència del reconeixement legal de l'aranès iniciat en l'Estatut d'autonomia del Principat de 1979, continuat en la Llei de normalització lingüística de 1983, després sobretot en la Lei d'Aran (Llei 16/1990) i, darrerament, en la darrera reforma de l'Estatut d'autonomia, que ha fet que l'occità sigui —teòricament— llengua oficial a totes les comarques del Principat, i no només a la Vall d'Aran: «La llengua occitana, denominada *aranés* a l'Aran, és la llengua pròpia d'aquest territori i és oficial a Catalunya».

2. Només Lamuela (1987, p. 171) es plany d'alguns detalls fonètics i formals d'aquest treball, i del fet que Sarpoulet oblidí «la grafia adoptada per la revista *Terra Aranesa*».

perquè alguns dels seus creadors o usuaris tenen una certa importància a escala aranesa. En comptem almenys set:

a) *Sistema de l'Escolo deras Pirenéos*. Bernard Sarrieu, poeta luixonès d'origen montalbanès, és el responsable d'un sistema que modifica el de Romanilha, utilitzat —a desgrat— per Mistral.³ És clarament fonètic i d'inspiració francesa, però té els dígrafs *lh* i *nh*, que l'acosten al sistema d'Alibèrt i de Perbòsc i Estieu. Les principals composicions literàries araneses anteriors a les *Nòrmes* van ser publicades sovint en aquest sistema, ja que les revistes de l'Escolo (sobretot *Era Bouts dera Mountainho*) van acollir textos de Sandaran, de Condò⁴ o d'alguns autors de Baish Aran.⁵

b) *Sistema de Jusèp Condò*. Malgrat que va publicar sovint en el sistema de Sarrieu, hi ha elements que indiquen que el poeta de Montcorbau n'usava un altre fora de les revistes de l'Escolo o quan no s'adreçava al seu amic luixonès. Condò tenia una tendència especial a usar *h* en el verb *auer* i en el pronom *i*,⁶ i hi ha documents que proven que va usar un sistema on *u* era [u] i —amb un diacrític— [y], i on hi havia *neixudes* o *mntanyes*, amb dígrafs catalans (Carrera, 2008, p. 96).

c) *Sistema de Jusèp Sandaran*. Aquest escriptor canejanès va publicar algunes composicions a *Era Bouts*, on va arribar a avisar que «i-an boutat acitau era grafia gascoúna».⁷ En el text d'una conferència seua (Sandaran, 1913), però, ja hi ha *ú* per a [y], *u* per a [u], i els elements catalans *ll*, *ny* i *x/tx*.⁸

d) *Sistema de les germanes Campá*. Malgrat la seua vinculació amb l'Escolo, les germanes Campá (María Carmen, María Teresa i Pepita) i alguns altres escriptors aranesos baixaranesos van usar un sistema propi en les seues publicacions editades al sud de la frontera política estatal (com Campá [*et al.*], 1983; Campá i Medina, 1983),

3. Mistral es queixava a Romanilha —amb raó— que el sistema gràfic felibrenc no tenia una base històrica autòctona, i que permetia que un mateix mot fos representat de maneres diferents en pobles veïns. En treballs com el de Gourdon (1999) es recullen alguns exemples epistolars d'aquesta insatisfacció de Frederic Mistral amb el sistema de Romanilha.

4. Una de les obres més importants de la literatura aranesa, *Era isla des diamants*, de Jusèp Condò, va ser publicada també en la grafia de Sarrieu, ja que va ser editada per l'Escolo deras Pirenéos (Condò, 1981).

5. Les germanes Campá, Pilar Rodríguez, Montoya i Bersach —tots de Les o Bossòst— van publicar alguns dels seus treballs en els *Libes d'Or* dels anys vuitanta. Malgrat que Sarrieu no va dubtar mai de la unitat de la llengua occitana, i tot i que va ser dels primers a parlar d'una *koiné* per a tot el domini, els seus hereus al capdavant de l'Escolo —Jules i Yvonne Ponsolle— van caricaturitzar l'interès de Sarrieu pels localismes i les al·lofonies.

6. En parlen Jules i Yvonne Ponsolle (1981, p. 12): «Bernard Sarrieu put donner à son ami de nombreuses indications concernant la graphie car celle de Moussen Condó était influencée par ses études en castillan et aussi par le milieu catalan où il avait exercé son ministère. Peu à peu, Moussen Jousèp rejoignait le maître, dans sa manière d'écrire jusqu'à utiliser le *ou* français ou gascon, à la place de l'*u* espagnol. Quoique ayant encore conservé l'*h* castillane dans *has* (tu as), *hauem* (nous avons), etc.».

7. Vegeu Montoya (1999, p. 358), on es reproduïx el text «Et Dia de Sant Juan de Junh», publicat a *Era Bouts*.

8. Cosa que recorda el sistema d'Ademá, d'altra banda. És remarcable, per cert, que Sandaran usi prou regularment *è* i *ò* per representar les vocals semiobertes, com en la grafia occitana actual.

aparegudes justament en l'època de les *Nòrmes*. És, com bé diu Sarpoulet (1985, p. 155), un «système mixte» en què s'usa *û* per representar [y] i *u* per a [u], però alhora *ch* per al so fricatiu prepalatal sord, i *nh* i *lh* per als nasals i laterals palatals. L'ús de l'accent gràfic hi és irregular, i hi ha *h* en les formes amb H etimològica.

e) *Sistema de Terra Aranesa*. Lamuela (1987, p. 171) assegura que «les convencions occitanes van ser conegudes i [...] adoptades per la revista *Terra Aranesa*, amb l'excepció, com es podia esperar, de la grafia *o* per a [u]». Realment, però, *Terra Aranesa* «publique desde et prùme día damb tuta era escúpurlusidad de que ei capaç, ena grafia uriginau en que an estat escrits tuti es trebalhs que li sun enviadi pes culaburadús» (Redacciun, 1980, p. 3), i usa un sistema propi en els editorials que s'assembla bastant al de les Campá, amb *nh* i *lh* (ara, però, també hi ha *sh*), *û* per a [y], i *u* per a [u].⁹ De *Terra Aranesa* se'n van publicar onze números, tots anteriors a les *Nòrmes*.¹⁰

f) *Sistema de Casimiro Ademá*. Abans de participar en la comissió de les *Nòrmes*, Ademá s'havia proposat «dar unas cuantas reglas generales para poder escribir con cierto método el dialecto aranés» (Ademá, 1966, p. 43). El seu sistema¹¹ conté elements ibèrics comuns a altres sistemes prenortmatius (*u* és [u], *û* és [y]), alguna cosa que recorda el sistema de l'occità general (l'ús de *è*, si més no teòric, per a les vocals palatals semiobertes posterior a 1950) i la seua adaptació al gascó (obligatorietat de *h* si hi ha F-, encara que *h* «debe conservarse» si apareix en català o castellà), alguns elements que l'allunyen del sistema de Sarrieu (com la distinció de *b* i *v*, ja present en les germanes Campá o en Condò) i, sobretot, alguns dígrafs catalans (*ix*, *tx*, *ny*, *ll*).

g) *Sistema de Joan Coromines*. Coromines (1976, p. 11) assegura que «Pompeu Fabra col·laborà joiosament amb mi, l'any 1933, en l'establiment d'una bona ortografia *aranesa*, si fa no fa igual a la dels occitanistes», però el sistema gràfic del gran filòleg català, mantingut en el seu monumental treball sobre l'aranès (Coromines, 1990) és una suma de tries massa fonètiques (supressió de *-r* final si és muda), poc autocentrades (elements catalans com *ny*, *ll* o *x/tx*),¹² antidiasteste-

9. Tot i això, en cada número es van introduint petits canvis que milloren el sistema gràfic, i els responsables de la revista exposen obertament la seua voluntat d'atansar-se al sistema gràfic de l'occità general malgrat la gran distància que els en separa: «auem sajat de escriue un aranés entenedú enta tuti guardan de aprupamus tut lo quí acro permetie as normas básiques der Institut d'Estudis Occitans de Tulusa». Quan la «Cumisiún de nurmalizaciun ortográfica» faci una proposta, la revista l'acceptarà: «era redacciun de Terra Aranesa, arà sùes at pe dera letra es cunclusiús a que arribe era Cumisiún de nurmalizaciun ortográfica der aranés» (Redacciun, 1980, p. 3). Però això no va arribar a passar.

10. L'any 1995 va reaparèixer com a *Tèrra Aranesa*, amb un accent gràfic, un altre format, uns continguts més acadèmics i amb el sistema gràfic de les *Nòrmes*.

11. Que també va ser aplicat, per cert, en el volum *Amás líric de'ra Val d'Arán* (Parroquia, 1972).

12. Coromines diu que la seua grafia només se separa de l'occitana per «algun detall, com emprar, en lloc de *gn* o *nh* o *ch*, grafies sempre estrangeres a la Vall d'Aran, les nostres *ny* i *x*, que també alguns occitanistes propugnaven per a l'occità; i en lloc de *ill* o *lh*, la nostra *ll*».

màtiques (com *x*, pretesament gascó, per a *sh*) i antifuncionals (com *-nn* per a *-[n]*).¹³ Tot i això, la representació de les vocals és —tret d'algun detall en els diftongs— idèntica a la d'Alibèrt.

2. LA CODIFICACIÓ GRÀFICA. DE LES NÒRMES A LES NORMES

Les *Nòrmes* van ser revisades l'any 1999 per una altra *comission* que va introduir en el text original petits canvis, la majoria dels quals tenien relació amb el que ja s'acceptava d'una manera general com a correcte en el conjunt de l'occità, o amb el que proposava com a normatiu el Conselh de la Lenga Occitana (CLO) en les seues primeres *preconizacions*.¹⁴ Les noves *Normes* van incorporar alguns elements nous,¹⁵ i en general van abandonar algunes ambigüitats de disset anys enrere.¹⁶ Però els canvis de 1999 no van afectar les «dècisions particularisantes» de 1982 (Sarpoulet, 1985, p. 158) que suposaven una modificació de «la graphie de l'Institut d'Etudes Occitanes» —segurament per facilitar l'acceptació de la *nova* grafia— i que eren «au nombre de cinq»:

13. Després de Coromines, la representació *-nn* de [n] ha estat represa per personatges com el secessionista Lafita. Lamuela (1987, p. 129) ha vist també amb bons ulls la proposta d'escriure *-nn* les nasals alveolars: «En un sol punt l'ortografia gascona de l'IEO presenta una deficiència tècnica: no fa la distinció entre la *n* final de *mon* o d'*enguan* (món, enguany), que és una *n* alveolar, com la pronunciaríem espontàniament els catalans, i la de *pan* o *vin*, que hem vist que és com la de *sang*. Joan Coromines escriu *Betrenn* i *Bausenn* enfront de *Canejan*, és a dir que faria la distinció escrivint *monn*, *enguann*, d'una banda, i *pan*, *vin*, de l'altra. Tal vegada l'Institut d'Estudis Occitans (IEO) es podria plantejar d'adoptar aquesta modificació». Però la veritat és que si ja és inimaginable que els aranesos acceptin mai d'escriure *Arann* com Lafita i Coromines, la mesura que proposa Lamuela no tan sols podria provocar una fractura innecessària en el conjunt de la llengua (els gascons escriurién *ann* i els llenguadocians *an?*), sinó que en llocs com la mateixa Vall d'Aran seria ben poc rendible, ja que amb prou feines s'aconseguiria de distingir *pan* («pa») i *pann* («pany»). En algunes zones veïnes i en alguns pobles aranesos, ni això.

14. El CLO és un organisme amb voluntat normativa del qual formaven part una part important —si més no, des d'un punt de vista qualitatiu— dels lingüistes especialistes en llengua occitana, amb un cert suport d'alguns sectors de l'occitanisme i del món acadèmic. Va començar a reunir-se l'any 1996, i després d'algunes convulsions internes va esdevenir inactiu durant un període relativament llarg. El conjunt de les seues *preconizacions* van ser reunides per Sumien (2007) en un número especial de la revista electrònica de l'associació Lingüística Occitana. En un altre treball, Sumien (2006, p. 65-73) dona informacions més detallades sobre la trajectòria del CLO.

15. Com l'ús de *z* en el sufix *-izar* i en certes formes d'origen —sobretot— grec, o bé l'absència de dièresi en les seqüències *oë*, *üe* o *üè* ([ye] o [yɛ], en dues síl·labes). Les *Normes* diuen també que els infinitius tindran *-r* encara que a continuació hi hagi una forma pronominal plena, però el primer incompliment de la norma és precisament en el text del Síndic d'Aran que encapçala les *Normes*, on hi ha «completà-lo» i no *completar-lo* (Comission, 1999, p. 3).

16. D'una manera general, allò que era «recomanable» l'any 1982 és obligatori l'any 1999. Alguns canvis són visibles fins i tot en els títols, ja que les *Normes* ja són *ortografiques*. D'altres són més subtils i només es poden descobrir a través del metallenguatge o d'alguns exemples. El *tèxt* del títol de 1982 ha desaparegut, i ara hi ha *tèxte* a l'interior (Comission, 1999, p. 11), posem per cas.

- le féminin-pluriel est noté <-es> (norme oc: <-as>)
- 3ème personne du singulier du présent et de l'imparfait de l'indicatif est noté <-e> et <-aue> (norme oc: <-a> et <-ava>)
- le phonème /w/ intervocalique est noté <u> (bien que sa réalisation soit ([β]) en Pujolo)
- quelques termes d'usage courant sont orthographiés de façon particularisante: <acrò> (cela) pour <aquerò>, <tabé> (aussi) pour <tanben>, <no> pour <non>.
- le <c> étymologique dans certains mots n'est pas noté <conjoncion> au lieu de <conjonccion>.

Atenció. Alguns dels exemples de Sarpoulet són formes que no eren «recomanables» en les *Nòrmes*, com *no* i *tabé*.¹⁷ D'autres ja no són tries específicament araneses, sinó seleccions normatives de tot l'occità (*conjoncion*, confirmada pel CLO l'any 1997; Sumien [ed.], 2007, p. 45). I encara hi ha *acrò*, superat fins i tot abans de 1985.¹⁸ De fet, només les tres primeres qüestions de l'inventari són casos en què l'aranès s'allunya gràficament de la resta de l'occità, i la primera i la segona responen a un únic fet fonètic. De les cinc en queden, en total, doncs, dues.

Però l'elenc de fets lingüístics en què l'aranès actual podria convergir més clarament amb la resta de la llengua o en què simplement té representacions gràfiques millorables, va més enllà dels dos trets lingüístics que podem salvar de Sarpoulet.¹⁹ Aquestes representacions particulars araneses de què parlem no són sempre una conseqüència directa de les *Nòrmes* ni de les *Normes*. Fins i tot hi ha casos en què, encara que aquests documents en parlin, poden tenir altres causes. De vegades són tries poc englobants que vénen de l'adaptació de la norma alibertina al gascó (sobretot Bec i Alibèrt, 1952). Altres cops, són una conseqüència d'hàbits més o menys generalitzats en gascó (a partir d'usos socialitzats en zones culturalment actives com el Biarn) que també han fet fortuna a Aran. I encara hi ha ocasions en què l'aranès s'allunya de la resta de l'occità perquè certs mots que no eren en les *Nòrmes* s'han socialitzat amb una fesomia gràfica concreta diferent de la majoritària o recomanable. A continuació, doncs, exposem alguns ca-

17. «I a quauques paraules gramaticals [*sic*] qu'ei recomanable d'escriuer tamb ua *n* muda, per rasons etimològiques [*sic*]: *non*, *plan*, *tan*, *tanben*, *tanpòc*» (Comission, 1982, p. 18). Sarpoulet, però, oblidava altres representacions que tampoc no eren «recomanables» en les *Nòrmes* i que tenien un efecte estètic important, com el cas de *iaute* per *un aute*: «En torn des paraules *iaute*, *iauta*, *iauti*, *iautes*, a on era *u* der article indefinit a passat a *i* [j] -*u(n) aute* → *iaute*- semble que son mès recomanables es formes originàries: *un aute*, *ua auta...*» (Comission, 1982, p. 14).

18. L'any 1984, en el *Libre de lectura* editat per la Generalitat i encapçalat —com les *Nòrmes*— per un text de la directora general de Política Lingüística de l'època, ja s'usava *aquerò* en comptes de *acrò* (Comission, 1984).

19. I també, de fet, de l'inventari que avançàvem a Carrera (2007a, p. 38), on tanmateix n'hi havia algun més.

sos en què hi hauria arguments per escriure d'una altra manera certes formes o seqüències fonètiques araneses —i fins i tot del gascó general— partint d'uns criteris objectius de codificació lingüística. Això no vol pas dir que pensem que aquestes reformes s'hagin d'aplicar immediatament i simultàniament. De fet, hi ha casos que cal dubtar que siguin viables tot i que alguns lingüistes en defensin la necessitat.

a) Els resultats aranesos de les seqüències llatines -AS, -AT, -ANT són -[es], -[e] i -[en], que s'escriuen -es, -e i -en, malgrat que en occità general hi hagi -as, -a, -an, amb un so vocàlic velar. Les *Nòrmes* fan ara una concessió a la fonètica local aranesa, ja que el gascó d'Aran i d'altres varietats perifèriques tanquen la vocal posttònica d'aquelles seqüències.²⁰ Tot i que el CLO admet -es «eventualment» en els femenins plurals en alguns dialectes (Sumien [ed.], 2007, p. 146), és evident que -as, -a, -an són les úniques seqüències gràfiques englobants (Sumien, 2006, p. 435).

b) -B- i -V- intervocàliques llatines han produït [w] en una part de la Vall d'Aran, i [β] en la zona oriental.²¹ Les *Nòrmes* i les *Normes* (Comission, 1982, p. 15; Comission, 1999, p. 9) proposen d'escriure *u* (*auer*), i admeten que «se pòt escriuer *v*» en els llocs que hi hagi [β] (*aver*). Això xoca amb Bec i Alibèrt (1952) i amb l'ús de *v* més enllà de la frontera política, on aixopluga [β] i [w].²²

c) L'ús de *iu* per representar les seqüències [iw] i [jew] (Comission, 1982, p. 14; Comission, 1999, p. 8), malgrat que és normatiu en gascó (Bec i Alibèrt, 1952), és incoherent amb la resta de l'occità i amb el doble origen d'aquelles seqüències, que poden ser el resultat de la coincidència de [i] i [w] o bé d'una diftongació de È davant de [w].²³ En aquest punt les *Nòrmes* no se separen de la resta del gascó, sinó que és el gascó qui —en un fet «sorprenant» (Sumien, 2006, p. 436)— se separa de la resta de l'occità. Seria bo de poder escriure *viu* però *Dieu* (i no *Diu*), malgrat que l'aranès i el gascó general tendeixin a pronunciar d'una única manera —[iw] o [jew]— aquells mots.

20. El tancament continua més enllà de la frontera política, cap a la vall de Luixon i també fins a les portes de la població comengesa de Sent Biat. Sobre aquesta qüestió, vegeu tot el capítol de Carrera (2005, p. 76-85).

21. Vegeu, per exemple, Coromines (1990, p. 13), Winkelmann (1989, p. 174-178), Bec (1968, p. 128-135) o Carrera (2008, p. 24-25). [β] és present en una tercera part del territori aranès. En la resta del gascó, [w] és la solució territorialment majoritària, però [β] apareix al Biarn i en zones properes (Séguy (dir.), 1954-1973, vol. vi, carta 2101).

22. Vegeu també treballs com els de Romieu i Bianchi (2005, p. 97) o Birabent i Salles-Loustau (1989, p. 24). L'ús de *v* és una solució diasistemàtica pangascona i panoccitana, que al nord de la frontera política compta amb l'oposició de Jacme Taupiac, que va ser precisament un dels membres de la comissió de les *Nòrmes* (vegeu, per exemple, Taupiac, 1984, p. 36-38; Taupiac, 2004, p. 129; i la crítica de Carrera, 2007b, p. 480).

23. Sobre aquesta qüestió, vegeu tot el que es diu a Carrera (2008, p. 21-24).

d) Les *Nòrmes* diuen que «Er antic diftong *òu* [...] a passat a *ò*» (Comission, 1982, p. 14; Comission, 1999, p. 8), i que cal escriure «*auriò*, *bò*, *vò* per *auriòu*, *bòu*, *vòu*». La desaparició de [w] final darrere d'un so vocàlic velar no només és pròpia de l'aranès (Coromines, 1990, p. 23; Carrera, 2007a, p. 51-52), sinó de bona part del gascó (Séguy [dir.], 1954-1973, vol. VI, carta 2120). És clar que *-òu* pot englobar *-[ɔ]* i *-[ɔw]* (*esquiròu* pot ser [eskiʀɔw] i [eskiʀɔ], i *cuu* ['ky] i ['kyw]), i que si hi ha vocalització de *-L'*, *-u* és paral·lel a *-l* del llenguadocià (on hi ha *esquiròl* i *cullcuol*).

e) En l'aranès escrit dels darrers vint-i-cinc anys s'han socialitzat representacions com *paom* o *podom* en comptes de *paon* i *podon*.²⁴ La presència de *-[m]* en aquestes formes és un resultat d'una labialització de l'antic so velar final pròpia d'Aran i d'algunes zones properes. *Paon* i *podon* són, per tant, les representacions englobants (i *bon* per *bom*, *viron* per *virom*...).

f) Sumien (2006, p. 348 i p. 437) proposa que el gascó escrigui *prene* (i *aprene*, *comprene*...) en comptes de *préner* (i *apréner*, *compréner*...), com en llenguadocià i altres dialectes occitans. S'unificaria la llengua i *prene* s'escriuria com *noveme* o *quate*, però *préner* és regular i no trenca la unitat formal dels infinitius (en gascó sempre tenen *-r*, i en la resta de l'occità, *-r* o *-re*).²⁵

g) Les *Nòrmes* escrivien «*quauqu'arrés*» i «*quauqu'arren*» («algú» i «alguna cosa»; Comission, 1982, p. 22), però en la versió definitiva es va optar —encertadament— per escriure «*quauquarrés*» i «*quauquarren*» (Comission, 1999, p. 10). Sumien (2006, p. 291) prefereix *quauqua arren* (i, doncs, *quauqua arrés*) perquè «l'ortographe [...] est plus panoccitane que *quauquarren*». *Quauqua arren* seria coherent amb *quauque* i amb la seua versió pronominal (*quauqu'un*), però s'oposa a la sòlida unitat d'aquestes formes (*quauquarrés* i *quauquarren* no són vistos com una suma de dos elements, ni ho són sintàcticament)²⁶ i a les formes més socialitzades.²⁷

h) Les reformes que permetrien evitar certs localismes gràfics, i per tant acostar formalment algunes peces lèxiques araneses als seus equivalents gascons i occitans generals, no s'acabarien aquí. És evident, per exemple, que *pòur* (Comis-

24. Vegeu, per exemple, Vergés (1998, p. 281, p. 291) o Comission (1984, p. 20, p. 83). Sobre aquest fet fonètic, vegeu Bec (1968, p. 54), Sarrieu (1902, p. 396-397), Rohlf's (1977, p. 158) o Coromines (1990, p. 38).

25. Potser més aviat caldria plantejar-se —tot i que tal volta ja és massa tard— d'incorporar *-r* en la resta de la llengua?

26. Els usos de *quauquarren* són els mateixos que els de *quicòm* o *quaucòm* d'altres modalitats dialectals.

27. Les gramàtiques i els diccionaris gascons solvents de l'Estat francès opten, com les *Nòrmes* i les *Normes* araneses, per *quauquarren* i *quauquarrés* (Romieu i Bianchi, 2005, p. 223-224; Guilhemjoan [dir.], 2005, p. 292) o, a tot estirar, per *quauqu'arren* i *quauqu'arrés* (com el treball, més antic, de Birabent i Salles-Loustau, 1989, p. 52).

sion, 1999, p. 7) hauria de ser *paur*.²⁸ Encara que superés l'àmbit gràfic de la codificació, es podria restituir *i* en antics diftongs o triftongs en què l'aranès i altres varietats del gascó pirinenc oriental han perdut [j] (*dreit* per *dret*, *hèit* per *hèt...*),²⁹ o bé es podria escriure *-s-* en mots en què el comengès i l'aranès tenen [ð] en comptes de [z] intervocàlica (*audèth*, *arradim*, *podom* o *podon*).³⁰ Hi ha d'altres modificacions gràfiques possibles, tot i que afectarien menys formes: l'article *eths* per *es*, *mòth* per *mòg* (malgrat *mòja*, *mògi*), *diluns* pel dissimilat *deluns*, la supressió de la dièresi en *ui* proposada pel CLO, *dinnar* per *dinar*... Caldria parlar-ne més detalladament.

3. DE LA CODIFICACIÓ GRÀFICA A LA CODIFICACIÓ GRAMATICAL I LEXICAL

En espera de veure l'efecte que poden tenir algunes publicacions recents (com Carrera, 2007a), la qualitat actual de l'aranès escrit i formal reflecteix perfectament un quart de segle d'anarquia morfosintàctica i de desordre lexical, i pateix l'absència d'obres de referència amb una mínima selecció formal i estructural en què s'apliquin uns criteris objectius de codificació lingüística com els de Teulat (1976), refets per Lamuela (1995) i recollits per Castellanos (2001, p. 89-95).³¹ És cert que hi ha hagut algunes temptatives que, pensades sovint per al context escolar, han volgut superar tímidament el sostre de la codificació estrictament gràfica.³² Però no és cap exageració de dir que els usuaris de l'aranès es troben

28. *Pòur* mira de reproduir gràficament la realització [pəw] que existeix a la Vall d'Aran i en bona part d'Occitània, però *paur* és l'única representació normativa i general possible (Alibèrt, 1997, p. 533; Sumien, 2007, p. 49) malgrat que *páur* —amb accent gràfic— tingui alguns adeptes il·lustres (Taupiac, 1977, p. 209; Taupiac, 2004, p. 113-129). Sobre els inconvenients del que defensa Taupiac, vegeu Carrera (2007b, p. 480).

29. Sobre aquesta qüestió, vegeu sobretot Bec (1968, p. 105-113).

30. En tot cas, no hi ha cap mena de dubte que només *dreit*, *cueit*, *hèit* o *ausèth*, *arrasim* o *poson* poden aspirar a ser formes estàndards en gascó. Sobre aquest fet fonètic, vegeu Bec (1968, p. 146-156) i Séguy (1953).

31. O com els de Taupiac (2004, p. 31-66), que en alguns aspectes no es diferencien gaire dels anteriors.

32. En l'àmbit del lèxic, destaquem el treball de Vergés (1998), d'un mèrit notable pel moment en què va ser publicat i per la seua voluntat didàctica, malgrat que caldria canviar-hi molts continguts lingüístics (una ressenya amb observacions interessants, tot i les fantasies habituals de l'autor i el seu secessionisme gascó, a Lafita, 1999), o els treballs de Comission (1984) —«premier instrument d'apprentissage de l'aranais a l'école» (Viaut, 1985, p. 145) — i de Barès *et al.* (2003), malgrat les seues preferències pels localismes centrals, el seu iberisme o les irregularitats del seu inventari de verbs. Hi ha alguna petita publicació prou digna en l'àmbit lexical com la de Salgueiro i Vergés (1999), però els tres petits quadernets editats —tal volta sense un treball de camp i de documentació prou sòlids— per la Secció Lingüística de l'Institut d'Estudis Aranès que tracten del femení, dels relatius i del verb *èster*, contenen malauradament inexactituds morfosintàctiques bastant importants. Tot això no vol dir que no calgui valorar l'esforç i la dedicació de la gent que ha fet possible aquesta mena de publicacions, o

avui en una situació de desorientació normativa. D'una banda, per la inexistència d'una autoritat que reguli efectivament la norma, i, d'una altra, per la difusió —a través de certes publicacions comarcals, fins i tot oficials— d'una mena de paraestàndard local de base geogràfica central dubitatiu i inestable, que viola en un moment o altre quasi qualsevol criteri objectiu de codificació. Hi ha una bona colla de solucions araneses que circulen en els textos escrits pretesament formals o estàndards dels nostres dies —i també en les poques situacions d'aranès oral que permet la limitada oferta en occità dels mitjans de comunicació que emeten a Aran— que no només no frenen la interferència meridional ni són un producte d'una elaboració divergent mínimament raonable envers la llengua dominant,³³ sinó que a més no impliquen tries convergents amb l'estàndard regional gascó i l'estàndard general occità, o almenys amb les formes i les estructures que són interpretades com a potencialment estàndards, o amb les més comunes més enllà de la frontera. Ben al contrari, fins i tot s'arriben a marginar certes solucions pròpies d'alguns indrets d'Aran vives també delà de la duana que poden ser majoritàries en gascó i en el conjunt de la llengua, o almenys ser percebudes com a estàndards per parlants (instruïts) d'occità de l'Estat francès.³⁴ Els textos actuals escrits en aranès són plens d'exemples de formes i d'estructures que no són ni diasistemàtiques ni autocentrades, sinó insularistes i subalternes. Algunes, d'altra banda, són antihistòriques, antifuncionals, morfològicament irregulars o fruit de certes visions apriorístiques de les relacions que ha de tenir l'occità amb

---

que no s'hagin produït materials pedagògics d'una qualitat notable malgrat que algunes de les seues seleccions lingüístiques siguin millorables.

33. Els exemples són interminables: l'ús incorrecte dels graus dels demostratius; l'abús de *molt*; les estructures de relatiu amb preposició, article definit i *que* (vegeu el capítol sobre els relatius de Carretera, 2009); o la còpia de recursos sintàctics espanyols de tota mena (com l'ús de *donques* com a conjunció causal). Fins i tot a Barès *et al.* (2003, p. 86-88) s'accepta com un fet completament normal que l'aranès correcte només disposi d'un verb auxiliar. A tot això sumem-hi la tolerància envers els barbarismes generals en aranès (*vasso, límpio, lhòco, germà, veu, creu...*), la interferència recent que ha substituït alguns elements septentrionals tradicionals (*bòli, libreta* o *carpeta* en comptes de *estilò, caièr, dossièr*; encara que abans que *estilò* i *caièr*, caldria dir *estilo* i *quadèrn*) o la manca d'una mínima elaboració que permeti almenys l'ús en aranès dels neologismes generals més enllà de la frontera estatal (com, posem, *escran* per *pantalha*).

34. D'una banda, ni tan sols es prenen en consideració certes formes perifèriques, i en la majoria de llibres d'aprenentatge d'aranès es parla poc de molts fets baixaranesos o altaranesos. D'una altra, es fan concessions gràfiques a fets fonètics que ni tan sols són generals en el conjunt de la Vall d'Aran: *r* per *arr-* (*redon* o *ròca* per *arredon* o *arròca*; fins i tot en les *Normes* hi ha «rason», i a més al costat de «arren»! Comission, 1999, p. 12); *pòga* i *pòga pòc* per *pòca* i *pòc a pòc*; *carriòt* i *escariar* per *carriòt* i *escariar* (Vergés, 1998, p. 183 diu que *carriòt* no és aranès!). En la morfologia verbal, l'extraordinària difusió escrita de les formes d'imperfet amb prepalatal d'alguns verbs de la segona conjugació (*trèja, sèja, quèja*, per les més generals *treiguia, seiguia, queiguia*) o de les formes analògiques de perfet del verb *auer* (*auec, auessa, auèit*, per *aguec, aguessa, agut*) contrasta amb l'extensió geogràfica limitada d'aquestes formes dins d'Aran.

les llengües romàniques veïnes.³⁵ És evident que en alguns casos —sobretot si parlem d'interferència— les deficiències de l'escrit i dels precaris registres estàndard i formal no són altra cosa que un fet paral·lel a la degradació de l'ús de la llengua, al carrer substituïda progressivament per l'espanyol. Però no tot es pot atribuir a la inèrcia social. Al nostre entendre, és urgent que hi hagi una política lingüística de promoció de l'occità que prengui mesures decidides —i més efectives que les que han estat preses fins ara— després d'assumir desacomplexadament —i de difondre-ho socialment— que l'occità pot cobrir dins d'Aran totes les funcions socials que fins ara cobreixen el català i —sobretot— l'espanyol. Això suposa, d'entrada, no només la necessària preparació lingüística de tots aquells que treballen amb l'aranès i la fi de l'amateurisme, sinó —seguint l'esquema clàssic de qualsevol procés de normalització— l'impuls oficial d'una normativització completa coherent i reintegracionista, en què es fixi la norma lingüística en els nivells en què no ha estat definida i se'n faci una aplicació efectiva.³⁶ No ens hi juguem només l'escriptura de quatre paraules, sinó el futur de la segona llengua del país.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ADEMÀ, Casimiro (1966). *Estudio sobre el dialecto aranés*. Barcelona: Occitania.
 ALIBERT, Louis (1997). *Dictionnaire occitan-français selon les parlers languedociens*. Puèglaurenc: Institut d'Estudis Occitans. [1a ed., 1966]
 BARÈS, Verònica [et al.] (2003). *Es vèrbs conjugadi*. Barcelona: Llibres de l'Índex.

35. La distanciació maximal és un dels principals problemes de l'aranès actual, ja que sovint s'ha pensat que eren més genuïnes les formes més allunyades del català. Aquesta tendència a la hipercorrecció, que en el fons aconsegueix el contrari del que pretén, ja que subordina indirectament l'aranès al català i sovint l'allunya de les solucions de la resta de la llengua occitana, té episodis realment preocupants: la presència massiva del francesisme *dejà* (incorrecte en occità, *ja*), la proliferació de *abantes* (que espontàniament no usa ningú que no hagi après la forma a l'escola i que Condò va emprar d'entrada en textos en català; molt millor *abans*: Carrera, 2008, p. 110), les formes artificials *pròplèu* —una plaga— i *prebotjar*, l'ús dels francesismes *autant*, *esvitar* o *boèta* en lloc de *tant*, *evitar* o *capsal boitalbóstia* (vegeu Vergés, 1998, p. 172), o la deformació semàntica de la forma *auviatge*, «casa i borda, tot plegat», «hisenda» (Coromines, 1990, p. 303), que substitueix quasi sistemàticament *patri-mòni* (fins i tot com a títol d'una publicació cultural oficial!) de la mateixa manera que *termièra* substitueix quasi sempre la forma *frontèra*. A vegades sembla que el recurs a solucions pròpies de la resta de la llengua occitana serveixi altre cop només per allunyar l'aranès del català, o almenys per delectar-se en el pur exotisme estètic: *-pausar* (*supausar*, *impausar*, *dispausar*...) quan l'aranès i d'altres parlars gascons diuen naturalment *-posar* (igual que diuen *pòc* i no *pauc*), flexió en formes gascones epicenes (*normala* per *normau*), incorporació de *-rs-* en *trauèrs* (per exemple, en el subtítol de Montoya, 1999) però no en *bossa*, *os*...

36. Aquest punt, que pot semblar superflu, és important en el context aranès. Pensem per exemple que, després que les *Normes* diguessin que la dièresi només s'usaria «darrèr de vocau» (Comission, 1999, p. 8), l'any 2003 s'aprojava oficialment que un topònim d'Arties s'escrivís *Prüedo* (Conselh, 2003, p. 15).

- BEC, Pierre (1968). *Les interférences linguistiques entre gascon et languedocien dans les parlers du Comminges et du Couserans*. Paris: Presses Universitaires de France.
- BEC, Pierre; ALIBERT, Louis (1952). *L'application de la réforme linguistique occitane au gascon*. Tolosa: Institut d'Estudis Occitans.
- BIRABENT, Jean-Pierre; SALLES-LOUSTAU, Jean (1989). *Memento grammatical du gascon*. Pau: Escòla Gaston Febus: Nosauts de Bigòrra: Cercle Occitan de Tarba.
- CAMPÀ, Maria del Carmen [et al.] (1983). *Ûn libret dera Val d'Aran*. Barcelona: Vinyes.
- CAMPÀ, Pepita; MEDINA, Rosa (1983). *Ruseta. Ûn cunde dera Val d'Aran*. Barcelona: Vinyes.
- CARRERA, Aitor (2005). *Elements de variaciò diatòpica en el gascò de l'alta conca de la Garona. Afers de vocalisme en l'occità de la Vall d'Aran*. Tesi inèdita. Lleida: Universitat de Lleida.
- (2007a). *Gramatica aranesa*. Lleida: Pagès Editors.
- (2007b). «Jacme Taupiac: L'occitan escrich». *Estudis Romànics*, vol. xxix, p. 475-483.
- (2008). *Entre dues frontèras: Estudis de lingüística occitana*. Lleida: Pagès Editors.
- CASTELLANOS, Carles (2001). *Llengua, dialectes i estandarditzaciò*. Barcelona: Octaedro.
- COMISSION DE CÒDI LINGÜISTIC (1999). *Normes ortografiques der aranés*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- COMISSION DE MÈSTRES (1984). *Libre de lectura*. Lleida: Generalitat de Catalunya.
- COMISSION ENTAR ESTUDI DERA NORMATIUA ORTOGRÀFICA [sic] ARANESA (1982). *Nòrmes ortogràfiques [sic] der aranés. Tèxt provisional [sic]*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- CONDÓ, Jousèp (1981). *Era isla des diamants*. Sent Guironç: Escolo deras Pirenéos.
- CONSELH GENERAU D'ARAN (2003). *Nomenclator dera Val d'Aran*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- COROMINES, Joan (1976). *Entre dos llenguatges*. Vol. II. Barcelona: Curial.
- (1990). *El parlar de la Vall d'Aran*. Barcelona: Curial.
- GOURDON, Marie-Louise (1999). «La quète de la “bonne graphie”. Les motivations des choix graphiques en Pays d'oc au xixe siècle». *Lengas* [Montpeller], núm. 45, p. 7-51.
- GUILHEMJOAN, Patric [dir.] (2005). *Dictionnaire français-occitan (gascon)*. Vol. II: L-Z. Ortès: Per Noste.
- LAFITA, Jann [sic] (1999). «Lo Petit diccionari aranés». *Ligam-Digam*, núm. 13, p. 33-47.
- LAMUELA, Xavier (1987). *Català, occità, friülà: Llengües subordinades i planificaciò lingüística*. Barcelona: Quaderns Crema.
- (1995). «Criteris de codificaciò i compleciò lingüístiques». *Els Marges* [Barcelona], núm. 53, p. 15-30.
- MONTOYA, Jèp de (1999). *Vademecum aranense: Era Val d'Aran a trauèrs dera sua lengua*. Lleida: Conselh Generau d'Aran: Institut d'Estudis Ilerdens: Generalitat de Catalunya.
- PARROQUIA DE VIELLA [sic] (1972). *Amás líric de'ra Val d'Arán [sic]*. Vielha: Parroquia de Viella [sic].
- PONSOLE, Julo; PONSOLE, Yvonne (1981). «Introduction». A: CONDÓ, Jousèp. *Era isla des diamants*. Sent Guironç: Escolo deras Pirenéos, p. 7-34.
- REDACCIUN (1980). «Edituriau». *Terra Aranesa* [Vielha], núm. 9, p. 3-4.
- ROHLFS, Gerhard (1977). *Le gascon: Etudes de philologie pyrénéenne*. Tübingen: Max Niemeyer; Pau: Marrimpouey Jeune. [1a ed., 1935]
- ROMIEU, Maurice; BIANCHI, André (2005). *Gramatica de l'occitan gascon contemporanèu*. Bordeus: Presses Universitaires de Bordeaux.

- SALGUEIRO, Rosa M.; VERGÉS, Frederic (1999). *Vocabulari basic*. Vielha: Conselh Generau d'Aran: Centre de Recorsi Pedagogics dera Val d'Aran.
- SANDARAN, Josep (1913). *La Vall d'Aràn [sic] i els catalans*. Barcelona: Tallers Henrich i Comp.
- SARPOULET, Jean-Marie (1985). «Quatre graphies pour une langue». *Garona* [Bordeus], núm. 1, p. 153-163.
- SARRIEU, Bernard (1902). «Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée». *Revue des Langues Romanes*, vol. XLV, p. 385-446.
- SÉGUY, Jean (1953). «Essai sur l'état des palatales et de *-d-* romans en occitan du XIIème siècle». *Pallas*, vol. I, p. 170-220.
- [dir.] (1954-1973). *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*. Paris: CNRS.
- SUMIEN, Domergue (2006). *La standardisation pluricentrique de l'occitan. Nouvel enjeu sociolinguistique, développement du lexique et de la morphologie*. Turnhout: Brepols.
- [ed.] (2007). «Preconizacions del Conselh de la Lengua Occitana». *Lingüística Occitana* [en línia], núm. 6, 157 p. <<http://www.revistadoc.org>> [Consulta: 1 desembre 2008].
- TAUPIAC, Jacme (1977). *Pichon diccionari francés-occitan*. Magalàs: Insitut d'Estudis Occitans.
- (1984). *Normalisacion grafica e normalisacion lingüística*. Magalàs: Institut d'Estudis Occitans.
- (2004). *L'occitan escrich*. Montalbà: Institut d'Estudis Occitans.
- TEULAT, Rogièr (1976). «Critèris de causida de las fòrmas referencialas generalas». *Quasèrns de Lingüística Occitana*, núm. 4, p. 3-9.
- VERGÉS, Frederic (1998). *Petit diccionari castelhan-aranés (occitan)-catalan-francés. Aranés (occitan)-castelhan-catalan-francés*. Vielha: Conselh Generau d'Aran. [1a ed., 1991].
- VIAUT, Alain (1985). «La reconaissance légale de l'aranais». *Garona* [Bordeus], núm. 1, p. 135-151.
- WINKELMANN, Otto (1989). *Untersuchungen zur Sprachvariation des Gaskognischen im Val d'Aran*. Tübingen: Max Niemeyer.